

[This question paper contains 4 printed pages.]

Sr. No. of Question Paper : 289

F

Your Roll No.....

Unique Paper Code : 213357

Name of the Paper : Mastering Sanskrit Language, Prosody and Rhetoric
Paper – III

संस्कृतभाषा नैपुण्य, छन्द एवं अलंकार

Name of the Course : B.A. (Prog.) Sanskrit

Semester : III

Duration : 3 Hours

Maximum Marks : 75

Instructions for Candidates

1. Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.
2. This question paper contains 4 questions.
3. All questions should be answered.
4. Answers may be written either in Sanskrit or in Hindi or in English; but the same medium should be used throughout the paper.

छात्रों के लिए निर्देश

1. इस प्रश्न-पत्र के मिलते ही ऊपर दिए गए निर्धारित स्थान पर अपना अनुक्रमांक लिखिए।
2. इस प्रश्न-पत्र में कुल 4 प्रश्न हैं।
3. सभी प्रश्नों के उत्तर दीजिए।
4. इस प्रश्न-पत्र के उत्तर संस्कृत या हिन्दी या अंग्रेजी किसी एक भाषा में दीजिए, लेकिन सभी उत्तरों का माध्यम एक ही होना चाहिए।

भाग 'क'

(Section 'A')

1. (क) निम्नलिखित में से किन्हीं तीन की सन्धि कीजिए -

(3×2=6)

Join any three words of the following :

विद्या + आलयः

अत्र + एव

महा + ईशः

देव + ऋषिः

वाक् + ईशः

शिव + छायाः

चित् + आनन्दः

हरिः + शेते

P.T.O.

(ख) निम्नलिखित में से किन्हीं दो का सन्धि-विच्छेद कीजिए - (2×2=4)

Disjoin any two of the following words :

देवालयः महेन्द्रः पावकः हरेऽव

(ग) निम्नलिखित में से किन्हीं तीन का समास कीजिए - (2×3=6)

Compounds any three of the following :

माताच पिताच नीलः कण्ठः यस्य सः नीलं च तदुत्पलम्
हरिणा सह त्रयाणां देवानां समाहारः अविद्यमानं ज्ञान यस्य सः

(घ) निम्नलिखित में से किन्हीं दो का समास विग्रह कीजिए - (2×2=4)

Dissolve any two of the following :

रामाश्रितः पञ्चवटी पीताम्बरः अपुत्रः

भाग 'ख'

(Section 'B')

2. (क) निम्नलिखित अपठित गद्यांशों में से किसी एक का हिन्दी अथवा अंग्रेजी भाषा में अनुवाद कीजिए : (6)

Translate any one of the following unseen passages into Hindi or English :

अस्ति दक्षिणापथे काञ्ची नाम नगरी । तत्र विद्यालये माधवः गोपालः च इति द्वौ छात्रौ पठतः स्मः । तयोः माधवः धनिकः, गोपालः तु निर्धनः । माधवः रमणीये भवने निवसति प्रतिदिनं वाहनेन विद्यालयं आगच्छति स्म । गोपालः तु उपनगरे पित्रा सह कुटीरे निवसति । तस्य माता बाल्ये एव दिवं गता, अतः गृहकार्यम् अपि तेनैव कर्त्तव्यं भवति ।

अथवा

एकदा केचन शिष्याः भिक्षाटनं कुर्वन्ति स्म, तदैव एकः गजः महता वेगेन तस्मिन् मार्गे आगच्छत्, गजस्य उपरि उपविष्टः हस्तकः उच्चस्वरेण पुनः पुनः घोषयति स्म - अपसरन्तु-अपसरन्तु इति । सर्वे शिष्याः धावितवन्तः, यथा सर्वेषु वस्तुषु ईश्वरः अस्ति तथा गजे अपि इति विचिन्त्य एकः शिष्यः तत्रैव स्थितवान् । तावति काले गजः तं स्वशुण्डया गृहीत्वा दूरे क्षिप्तवान् ।

(ख) निम्नलिखित गद्यांश के आधार पर पूछे गये किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए : (5)

Answer any five questions on the basis of the passage given below :

कस्यचित् धनिकस्य गृहात् बहिः स्थितः भिक्षुकः श्रुतवान् - देव! मह्यम् पुत्रं ददातु । अहो! अयम् तु स्वयमेव याचकः इति चिन्तयित्वा भिक्षुकः अग्रे प्रस्थितः, अन्यस्मिन् गृहे एकः वणिक् प्रार्थयते स्म - 'भगवति! मम वाणिज्यकर्मणि लाभः भवतु । भिक्षुकः चिन्तितवान् - अरे! एते वणिजः तु महत्तरां भिक्षां याचन्ते । अहं तु केवलं भोजनं याचे । अहमेव भाग्यवान् यतः अहं सन्तुष्टः अस्मि ।

(i) भिक्षुकः किं याचते स्म ?

(ii) भगवतीं कः प्रार्थयते स्म ?

(iii) अहमेव भाग्यवान् इति कः चिन्तयति ?

(iv) 'अयं तु स्वयमेव याचकः' इति चिन्तयित्वा भिक्षुकः कुत्र प्रस्थितः ?

(v) भिक्षुकः आत्मानं 'भाग्यवान्' इति कथं मन्यते ?

(vi) महत्तरां भिक्षां के याचन्ते ?

भाग 'ग'

(Section 'C')

3. किसी एक विषय पर संस्कृत में निबन्ध लिखिए :- (20)

Write an essay in Sanskrit on any one of the following :

(क) भारतीयसंस्कृतौ नारीणां स्थानम्

(ख) संस्कृतभाषायाः महत्त्वम्

(ग) वाल्मीकिः

(घ) विद्याधनं सर्वधनप्रधानम्

भाग 'घ'

(Section 'D')

4. (क) निम्नलिखित में से किन्हीं दो छन्दों का लक्षण एवं गणनिर्देश पूर्वक उदाहरण दीजिए : (2×4=8)

Define and illustrate any two of the following :

उपजाति, मालिनी, वसन्ततिलका

(ख) निम्नलिखित में से किन्हीं दो में गणनिर्देश करते हुए छन्द का नाम बताइये : (2×2=4)

Name and scan the any two of the following :

(i) तवास्मि गीतरागेण हारिणा प्रसभं हतः ।

एष राजेव दुष्यन्तः सारङ्गेणातिरंहसा ॥

(ii) अर्थो हि कन्या परकीय एव

तामद्य संप्रेष्य परिग्रहीतुः ।

जातो ममायं विशदः प्रकामं

प्रत्यर्पितन्यास इवान्तरात्मा ॥

(iii) या सृष्टिः स्रष्टुराद्या वहति विधिहुतं या हविर्या च होत्री

ये द्वे कालं विधत्तः श्रुतिविषयगुणा या स्थिता व्याप्य विश्वम् ।

यामाहुः सर्वबीजप्रकृतिरिति यया प्राणिनः प्राणवन्तः

प्रत्यक्षा प्रपन्नस्तनुभिः रवतु वस्ताभिरष्टाभिरिशः ॥

(ग) निम्नलिखित में से किन्हीं दो अलंकारों का उदाहरण सहित लक्षण लिखिए : (2×4=8)

Define with example any two of the following figures of speech :

यमक, उत्प्रेक्षा, अर्थान्तरन्यास

(घ) निम्नलिखित में से किन्हीं दो पद्यों में अलंकार का लक्षण घटित करते हुए नाम निर्देश कीजिए : (2×2=4)

Explain and name the figure of speech in any two of the following verses :

(i) आदाय बकुलगन्धानन्धीकुर्वन् पदे पदे भ्रमरान् ।

अयमेति मन्दमन्दं कावेरीवारिपावनः पवनः ॥

(ii) मधुरः सुधावदधरः पल्लवतुल्योऽपितेलवः पाणिः ।

चकित्तमृगलोचनाभ्यां सदृशी चपले च लोचने तस्याः ॥

(iii) आहवे जगदुद्दण्ड! राजमण्डलराहवे ।

श्रीनृसिंहमहीपाल! स्वस्त्यस्तु तव बाहवे ॥

(iv) तत्साधुकृतसन्धानं प्रतिसंहर सायकम् ।

आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥